

De heldin

Tamara Doeda

DE HELDIN

Vertaald uit het Oekraïens door

ROMAN NESTERENCO

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij bv
2026

De vertaler ontving voor dit boek een projectbeurs van
Literatuur Vlaanderen.

This book has been published with the support of the Translate
Ukraine Translation Support Program.
Dit boek werd gepubliceerd met steun van het Translate Ukraine
Translation Support Program.

**UKRAINIAN
//III BOOK
INSTITUTE**

Oorspronkelijke titel *Dotsya*
Oorspronkelijke uitgever Bilka, Kyiv, Oekraïne
Copyright © 2022 Tamara Doeda
Copyright vertaling © 2026 Roman Nesterenco/
Em. Querido's Uitgeverij bv

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij bv,
Weteringschans 259, 1017 xj Amsterdam. Ook tekst- en datamining
van deze uitgave is niet toegestaan zonder schriftelijke
toestemming van de uitgeverij.

Voor de productie van de boeken van Querido wordt alleen gebruik-
gemaakt van duurzaam en verantwoord geproduceerd papier.

Omslag Roald Triebels
Omslagbeeld © Kolegium Europy Wschodniej/Anna Waligórska
Foto auteur Uliana Basova
Zetwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 253 2079 9 / NUR 302
www.querido.nl

INHOUD

Intro 7

I	Loodkristal. Wit op wit	9
II	Gekleurd glas. Een onweerstaanbaar aanbod	26
III	Patina. Iedereen lijkt wel behekst	54
IV	Antraciet. De Donbas-tango	81
V	Tijgeroog. Ach, patroonband na patroonband...	94
VI	Barnsteen. Hun schande en verraad	115
VII	Zilver. Zeg nooit nooit	137
VIII	Bloedkoraal. Mijn beker loopt over	164
IX	Carneool. Liefde en koolrolletjes	182
X	IJzeroxide. We verbranden alle schepen achter ons	211
XI	Goud. Niet begraven maar gezaaid	222
XII	Glimmer. Ademtechnieken onder water	248
XIII	Spiegels. Kaarsenbruiloft	264
XIV	Acrylglas. Vlamharding bij lage temperaturen	277
XV	Aquamarijn. Waterklok	296
XVI	Robijn. In mijn bloed zitten jouw kleuren	310

Outro 323

Chronologische toelichting 327

Woord van dank 335

INTRO

In de koelkast zat een gapend gat. De kartelige randen ervan waren naar binnen gekruld, en in de lichtstraal van de zaklamp werd een granaatscherf zichtbaar die versmolten was met de binnenwand. Op de vloer kraakte gebroken glas, van het plafond stroomde water omlaag, en op de plek van het keukenhoekje lag een hoop ijzer en stukken beton. ‘Volgens mij ben ik nu dakloos (scherp gezien, Sherlock!) en heb ik geen eten meer, want onze strategische voedselvoorraden zijn samen met de koelkast afgebrand.’

Eigenlijk had deze episode het startpunt van mijn verhaal kunnen worden, net zo goed als elke andere uit de reeks gebeurtenissen die eraan vooraf waren gegaan en die samen een puntgave ketting van oorzaak en gevolg zouden vormen, waarbij geen enkele schakel weggehaald of overgeslagen kon worden. Maar voor mij, zoals voor ons allemaal overigens, was niet zozeer het begin van belang, als wel het einde. En aan het einde van de rit leefde ik nog.

Geloof me, ik zou dit alles diep in mij kunnen begraven. Als er niet de gedachte was geweest dat ergens in Antwerpen (fantastische plaatsnaam – die rolt zo lekker van de tong, net een kleine stevige appel) of Madrid, of pakweg Kyiv of Vinnytsja, ook zo’n dertigjarige vrouw woont. Die misschien ook geen eigen gezin en geen kinderen heeft. Ze blijft tot ’s avonds laat op haar werk, soldeert haar glas-in-loodramen, schildert, bakt brood of overhoort proefwerkvragen met haar leerlingen. Of ze doet helemaal niets en ontvangt royalty’s (nog zo’n heerlijk woord). Ze heeft vandaag een recept voor een chocoladetaart van het internet gehaald en is

nu aan de fondant bezig. Ze staat in een mengsel van cacao-poeder en boter te roeren, zich er niet van bewust dat haar stabiele knusse wereldje intussen in duigen is gevallen.

Het is zoals met radioactieve straling. Je kunt haar niet zien en niet proeven, er hangt gewoon iets onzichtbaars in de lucht, en beter slik je een paar jodiumtabletten of maakt dat je snel weg bent, voordat het te laat is.

Dan zou ik mijn onbekende vriendin uit Antwerpen kunnen vragen: hé, heb je wel een plek om naartoe te vluchten? Kijk eens goed om je heen en denk even na waar je geld en je papieren liggen, waar de tas met je meest waardevolle bezittingen staat die je zonder hulp hier weg zou kunnen dragen. Op dat lijstje moet ook nooddrantsoen en twee blikken cornedbeef komen, een EHBO-kit met sterke pijnstillers, een zaklantaarn met genoeg reservebatterijen, een degelijk mes en ondergoed. Schrijf de contactgegevens op van de mensen bij wie je zou kunnen logeren, en teken je toekomstige vluchtroutes uit.

Maar als je toch zou willen blijven, om welke reden dan ook, in de eerste plaats uit naïviteit, of omdat je het niet over je hart zult kunnen verkrijgen om je atelier achter te laten, of omdat je over je hond of je buurvrouw zult inzitten – per slot van rekening zou je wel honderd redenen kunnen hebben om te blijven –, dan zul je moeten veranderen. Om te overleven zul je moeten sterven. Daar gaat je huis in vlammen op. Je auto, je verzameling porseleinen klokjes en je bibliotheek – allemaal afgebrand. Al die dingen ben je nu kwijt, begrepen? Net als een paar lichaamsdelen trouwens. Denk eens na over hoe je verder zou moeten zonder een arm of een been, of met een afgesneden oor. Bereid je voor op verkrachting en op andere vormen van vernedering, onttrek je mentaal aan de realiteit.

Blijf trainen en wees op je hoede. Om te overleven, zul je aarde eten. En zul je ook anderen met aarde voeden.

I

LOODKRISTAL

WIT OP WIT

Ik kan me mezelf herinneren van toen ik negen was. Alles wat daarvoor gebeurde is een terra incognita, een leeg blad, zonder echo's van herinneringen of enige beelden. In die witte waas was ook mijn moeder gebleven. Er moest toch een moeder geweest zijn, of niet? Maar bij ons thuis werd niet over haar gesproken. Mijn vader bleef al mijn vragen ontwijken, slechts één enkele keer liet hij zich ontvallen dat ze Maria heette en dat ze jong was gestorven. Of dat ook klopt, dat valt niet meer te achterhalen. Waarschijnlijk lijk ik meer op mijn moeder, want mijn vader was klein van stuk, gedrongen, met een zichtbaar buikje en vroeg ingetreden kaalheid. Ik groeide niet zozeer, als wel dat ik in alle richtingen langer werd. Alles aan mij was te lang – voeten, vingers (als kind telde ik de kootjes vaak na, het leek altijd alsof er een te veel was), ellebogen, oren, haar. Een aristocratisch gespitse snavel domineerde mijn magere gezichtje en leidde de aandacht af van mijn buitengewoon dunne, bleke lippen. Met mijn figuur had ik als inspiratiebron voor Picasso kunnen dienen, maar dat was slechts een magere troost voor een meisje dat als laatste van haar klas een bh was gaan dragen, een AA-cup ook nog.

Voeg daar nog aan toe dat lezen mijn leven was, en dat ik boeken verslond waar ik maar kon – onderweg, tijdens de

schoolpauzes, 's nachts onder de deken en in de les onder de bank. Ik verorberde het gedrukte woord alsof ik een veldsprinkhaan was, het maakte niet uit wat ik te lezen kreeg. Ik kon opgaan in een geïmproviseerd puntzakje van krantenpapier waarin zonnebloempitten op straat werden verkocht of mezelf verliezen in een reclamebrochure. Of het nu werken uit de Russische klassieke literatuur waren of recente liefdesromans – ik nam alles met gelijke belangstelling in me op.

En dan nog de kers op de taart: ik hield van fysica. Urenlang verduisterde ik mijn kamer, waarbij ik elke spleet afdekte, om een eigen camera obscura te maken. Eindeloos voerde ik experimenten uit met lenzen, daarna raakte ik helemaal in de ban van elektriciteit. Andere meisjes droomden van verloofden, limousines en luxeresorts, terwijl ik in mijn fantasie een elektricien was. Ik raakte helemaal gefascineerd door de laconieke schoonheid van elektrische schema's. Wanneer ik wegdroomde begon ik automatisch bedradingsplannen te schetsen; sommige ervan waren paradoxaal absurd, maar ik had niemand die de humor van een bijzonder ingewikkeld circuit naar waarde kon schatten.

Bij wie had ik ook kunnen opscheppen? Het spreekt voor zich dat ik niet bepaald populair was bij ons in Doebrovytsi. Ik geloof niet dat iemand in dat stadje in Wolynië zich nog zou kunnen herinneren hoe ik echt heet. Iedereen, mijn leraren en burenluis, kende me als 'Elfje'. Een idiote kinderachtige bijnaam, die God weet waarvandaan kwam – ik betwijfel of mijn vader die zelf had bedacht, hij sprak me altijd met 'kom effe hier' aan – maar die als kauwgom in mijn haar was blijven plakken. Ik zou graag willen geloven dat ik achter mijn rug anders werd genoemd, maar laten we realistisch zijn: achter mijn rug kwam ik niet eens ter sprake.

Ik bleef altijd een buitenbeentje, zeker als je me met onze barnsteenkoninginnen zou vergelijken. Ik bezat geen druppeltje van hun innemende gratie, stijl en chic, iets wat je met

de moedermelk binnenkrijgt en wat veel geld vergt. Ik had nooit in mijn leven een sigaret met een bankbiljet aangestoken – roken deed ik überhaupt niet – en nooit had ik zelfs maar een banale fiets in de prak gereden, laat staan een auto. Als zeventienjarige was een aanbieder gracieus afwijzen simpelweg ondenkbaar, alleen al omdat in die zeventien jaar niemand geprobeerd had om avances te maken.

Wanneer ik over mijn toekomst begon te denken, kwam ik tot het ontmoedigende besluit dat ik hier weinig te zoeken had. Een stad die leefde van de barnsteenwinning en van alles wat daarbij kwam kijken had gewoon niets aan een meisje dat zelf nauwelijks breder was dan de steel van een schop. Helemaal anders was het geweest als ik een bruidsschat achter de hand had gehad, een stuk land, wat dan ook! Maar we waren arm en sjofel, net twee kerkratten – hoe kon het ook anders als ouwe Misko, mijn vader dus, slechts eens per jaar nuchter thuiskwam, op Goede Vrijdag, waarvoor hij werkelijk helse kwellingen moest doorstaan?

Beeld je dus even mijn verbijstering in toen ik thuiskwam met mijn schooldiploma in mijn handen (het eindexamenfeest had ik overgeslagen – wat kon ik daarvoor aantrekken en met welk geld?) en mijn pa aantrof, stil, triest en, euh, in verticale toestand.

‘Meisje, kom eens hier, we moeten praten.’

‘Wat is er? Worden we uit ons huis gezet?!’

Ja en nee, zo bleek. In een van zijn alcohol-dromen had mijn vader het licht gezien. Hij zag een engel die neerdaalde in het schijnsel van sneeuw witte gewaden; een goddelijke stem noemde hem een nietsnut en een stuk stront; een goddelijke hand deelde hem enkele klappen uit, en een goddelijke voet verkocht hem een schop onder zijn kont. ‘Zo kan het niet doorgaan’ was het heldere inzicht dat Mychajlo Pavlovytsj kreeg, en hij ontwikkelde een bedrijvigheid die haast bovennatuurlijk was te noemen.

In een week tijd had mijn vader ons appartement verkocht,

een Pools visum in orde gebracht en een busticket naar Przemyśl gekocht. Hem stond nu het lot van een arbeidsmigrant in Polen (of met wat geluk zelfs in Duitsland) te wachten, 'dus, meisje, help me effe mijn reistassen te pakken'.

'Papa, en ik dan?'

'Hoe bedoel je?'

'Ik, waar ga ik dan wonen?'

'In Donetsk, bij je grootmoeder.'

Dit is hoe ik op zeventienjarige leeftijd te weten ben gekomen dat ik nog een oma had. Van het bestaan van Donetsk wist ik al uit de krant.

*

Als je nooit met de Oekraïense spoorwegen hebt gereisd, dan is de speciale trein 'De Donbas' wellicht niet de beste keus om kennis te maken met dit vervoermiddel. Maar ik had geen andere opties, en twee dagen later stond ik al op het perron, terwijl ik een plastic zak met kleren, een reiskoffer vol boeken en een kooi met twee angorakonijnen tegen mijn borst gedrukt hield. Die konijnen had de buurvrouw op het laatste moment gebracht.

Een konijn is geen paard, het is een stil en zachtmoedig beestje. Ik nestelde de kooi op het bagagerek, achter de opgerolde matrassen, en was ze alweer vergeten – ik had namelijk een hoop andere dingen aan mijn hoofd.

Uit de zuinige woorden van mijn vader had ik opgemaakt dat zijn moeder (en dus mijn oma) Olha Ivanivna heette, en dat ze elkaar exact tien jaar niet meer hadden gezien. Dat hij op een gegeven ogenblik thuis was vertrokken met zijn paspoort op zak en er liefst nooit meer naar terug wilde keren, als daar geen uitzonderlijke reden voor was. Die uitzonderlijke reden – in mijn persoon – leidde tot een formele verzoening, en na korte onderhandelingen mocht ik daar tijdelijk komen wonen.

We zouden in het Kyivskydistrict van Donetsk wonen, in de Blahovisjtsjenskastraat. Ik raakte met mijn medereizigers aan de praat, een gepensioneerd koppel en een kortgeknipte man in een leren jack, en vertelde hun mijn levensverhaal. Bij dit deel van mijn relaas keken de oudjes elkaar even aan en vroegen nog eens wat het adres was. ‘Eet maar, lief kind,’ zuchtte de vrouw en reikte me een tomaat en een halve gebraden kip aan. En de man in het leren jack was even stil, maar vertelde toen uit het niets hoe hij in zijn jonge jaren een Vietnamees had gedood op een markt.

Ik deed mijn uiterste best om de romantiek van het reizen te vatten, iets waar ik zoveel over had gelezen. Ik luisterde naar het ritmisch ratelen van de treinwielen, dat bij andere schrijvers dreigende of juist hoopgevende associaties opriep, maar dat bij mij alleen twijfels over de betrouwbaarheid van hun constructie opwekte. De wagon kraakte overdreven luid, de bovenste ligplaatsen hielden te veel naar beneden, een leeg bierflesje rolde heen en weer over de vloer en het vochtige beddengoed rook naar zweet en schimmel.

’s Ochtends werden we gewekt door luid geknabbel. Op het tafeltje zat een konijn de laatste kippenbotjes op te peuzelen. In de lege kooi pronkte een gapend gat tussen de uitgeslagen tralies, het tweede konijn was nergens te bespeuren.

Dit is hoe oma Olja me aantrof – helemaal vies, met mijn haar in de war, mijn handen vol schrammen en met geschaafde knieën. Samen met de treinbegeleider hadden we elke centimeter van die wagon afgezocht, met een zaklantaarn alle ligplaatsen beschenen, alle reiskoffers, elk klein hoekje en zelfs de wc’s. We hadden overal de wanden met kleine tikjes gecontroleerd en elke passagier doen opstaan. Het vervloekte beest leek wel in rook te zijn opgegaan, en ik ben nu geneigd te denken dat iemand het toen toch door de wc had gespoeld.

‘Niets aan te doen, kan gebeuren,’ zuchtte Olha Ivaniv-

na. 'Jouw vader had eigenlijk moeten weten dat dieren het meestal niet lang bij ons uithouden. Behalve muizen, natuurlijk. Kom, we gaan naar huis.'

Dat was het begin van ons leven samen.

Mijn nieuwe thuis was een *chroesjtsjovka* met drie portieken, die helemaal doordrongen waren van de geur van urine, katten en gehaktballetjes. De ramen van mijn kamer keken uit op een middelbare school en elke ochtend keek ik toe hoe leerlingen nog snel een sigaretje rookten voor het begin van de lessen. Oma's slaapkamer keek uit op de voorstad, al was dit begrip vrij relatief. Ik weet nog dat het me opviel hoeveel bungalows er in Donetsk waren en hoe provinciaal de stad aandeed, het was eigenlijk één grote voorstad. Het had even geduurd voor ik aan de torenhoge omheiningen gewend raakte, aan de kleine daken die met golfplaten van asbest waren bedekt, aan het onkruid dat weelderig woekerde bij elke oprit, aan de algehele verloedering. Al wat met draad gerepareerd kon worden hing ook aan een draad te bungelen. Alles was talloze keren opgelapt, stond op halfvermolmde palen en was met een dun laagje zwart stof bedekt.

Dat steenkoolstof zat letterlijk overal. De bloesems aan de bomen verwelkten snel en vielen van de takken. De eerste sneeuw bleef er slechts een uurtje of twee stralend wit bij liggen. Nieuwe schoenen bleven schoon tot je de deur uitging. Elke keer dat je de straat op moest werd hoe dan ook een hele uitdaging, een gevecht tegen stof, modder en de droge wind. Ik had de gewoonte ontwikkeld om niet te wandelen, maar me op een drafje van muur naar muur te verplaatsen. De blik naar de grond gericht, niemand in de ogen kijken, geen aandacht trekken.

De eerste week al had ik een baantje gevonden, als caissière in een supermarkt. Na een paar maanden werd ik tot verkoopassistent ge-promoveerd, en nog eens een jaar later was ik floormanager geworden. Ik zou niet zeggen dat we het breed hadden, maar oma's pensioen en mijn loon waren

genoeg om eten te kopen en de rekeningen te betalen, en we legden nog een beetje opzij voor in geval van nood.

We hadden het niet slecht, als het maar niet erger werd, we waren tevreden met elke zorgeloze dag. Wanneer ik nu op deze periode terugkijk, dan ben ik het lot dankbaar voor deze pauze van enkele jaren, waardoor ik volwassen en een beetje gehard kon worden om de realiteit van de Donbas te aanvaarden.

De realiteit haalde ons in om drie uur 's nachts op 18 november 2007. Ik herinner me die avond nog goed. Oma en ik waren langer opgebleven, ze zat een serie te kijken, ik met mijn neus in een boek, terwijl ik tegen de enige elektrische kachel zat die het nog deed. Het was al diep in de nacht toen de stilte buiten verstoord werd door een luid alarmsignaal. De sirene was zo krachtig dat de muren ervan begonnen te trillen. We sprongen uit bed en liepen de straat op. In het licht van de straatlantaarn zag ik oma's witte wasachtige gezicht, haar handen beefden.

‘Groot onheil, liefde.’

En dat was het ook. In de Zasiadko-steenkoolmijn had een ontploffing op een diepte van één kilometer onder de grond plaatsgevonden. Op dat moment waren er meer dan vierhonderd mensen aan het werk, slechts driehonderd van hen kwamen weer boven. Honderd mijnwerkers bleven in de schacht achter, en twee weken lang wachtten wij, net als elke andere bewoner van de stad, op de afloop van de reddingsoperatie. Op 3 december, na een reeks nieuwe ontploffingen, werd de beslissing genomen om de pijler onder water te zetten.

Twee weken lang was er overal in ons district gehuil te horen. Twee weken van begrafenissen. Twee weken bereidden oma en ik de rituele tarwepap *kolyvo* en bakten we pasteitjes voor de rouwtafel. In ons gebouw waren er drie mijnwerkers omgekomen, nog twee anderen werden als ‘vermist’ gekwalificeerd. Die hele periode brachten we samen met an-

deren door. Samen bestormden we de directie van de mijn om meer informatie te eisen. Samen liepen we de begrafenisondernemers af om kisten en rouwkransen te bestellen, samen stonden we op de begraafplaats. Bij ons thuis sliepen andermans kinderen, zelf aten we aan een grote tafel buiten voor het portiek. Als één man vingen we geruchten en nieuwsberichten op, en doorliepen we alle stadia van wanhoop naar hoop en terug naar wanhoop.

Ik zou nog een hele poos een vreemde voor deze stad blijven, de stad joeg me nog steeds angst aan en ik bleef op mijn hoede. Maar er was iets veranderd. Een huis waar je eens hebt gehuild zal nooit meer echt vreemd zijn.

Sinds de tijd van die beruchte ramp, sinds die vreselijke nachtelijke sirene, begonnen Donetsk en ik dichterbij elkaar toe te groeien en in elkaar door te dringen. Precies vanaf dat ogenblik begin ik de gebeurtenissen af te tellen die uiteindelijk tot mijn cruciale beslissing zouden leiden. Die winter zou het zaadje ontkiemen dat me uiteindelijk zou maken tot wie ik ben – een guerrillastrijder, een spion en een saboteur.

*

Mijn dagen met Olha Ivanivna verliepen rustig. We maten de tijd aan de hand van onze bezoeken aan de markt en de koolrolletjes op zondag, planden niet verder vooruit dan de nodige seizoensaankopen. Volgens een ongeschreven regel vroeg ik niet naar de geheimen uit het verleden, en oma viel me niet lastig met plannen voor de toekomst.

Misschien werd er door de burens achter onze rug geroddeld over ons, maar niemand zei iets recht in ons gezicht. Behalve Stepanyda Viktorivna van nummer 28 misschien, maar dat was geen verrassing. Je hebt zo van die mensen – het geweten van hun tijdperk, of het brein ervan. Stepa was eerder de lever van ons woonblok. Via haar circuleerden alle toxische stoffen, een heel kluwen aan roddels, schandalen

en haat, waar valse serpente en gepensioneerde Komso-
mol-brigadeleiders zich doorgaans mee voeden.

Het kan gebeuren dat iemand je prijst en een compliment geeft, en dat je je toch van kop tot teen bespuwd voelt. Ik heb deze vrouw nooit anders een gesprek horen beginnen dan met 'ach' (en natuurlijk sprak ze uitsluitend Russisch). 'Ach, wat een mooi meisje hebt u daar toch, ze lijkt precies op mijn kleindochter. Ach, hoe oud is ze, een jaartje? Kan het arme schaapje nog niet lopen? Ach, wat jammer.' 'Ach, wat staat dit kapsel je goed. Groot gelijk – als je al wat ouder bent, moet je je haar korter laten knippen.' 'Ach, ik heb uw echtgenoot met een vrouw in een café gezien. Ach, wat voel ik toch met u mee, alle mannen zijn hetzelfde...'

Maar in het geval van mijn oma kon ze maar beter op haar tellen passen. 'Ach, die jeugd van tegenwoordig. Ze willen niets, ze moeten niemand hebben. Ik zie dat uw kleindochter ook nooit buiten komt. Zo zijn ze nu allemaal – geen boodschap aan kinderen, geen interesse in het huwelijk. Dat is toch waar?'

Mijn oma hield waardig halt, zette haar winkeltassen neer, nam haar bril af en wreef die schoon.

'Zeg eens, Stepa, kun je me een ding even uitleggen? Hier in ons woonblok ben jij de echte heks, en toch gaan al die van de pot gerukte geruchten steeds over mij. Is dit nu rechtvaardigheid?'

Ondertussen begon er een zekere Vitalik de supermarkt waar ik werkte te frequenteren. Soms kwam hij zelfs twee keer per dag langs, om brood te kopen, of om bier te halen. De andere vrouwen hadden snel door hoe de vork in de steel zat, maar ik vond het eerder gênant. En toen hij me uiteindelijk had voorgesteld om na mijn dienst samen een wandeling te maken, vond ik het te gênant om hem af te wijzen. En ook toen hij me een lift naar huis had gegeven, en toen hij me later naar een hotelkamer had meegenomen.

Als dit een liefdesroman zou zijn, dan zou ik alles in meer

detail beschrijven, met mooie uitdrukkingen en alles. Maar de waarheid is dat er helemaal geen mooie uitdrukkingen aan te pas kwamen. Nadat het hele procedé achter de rug was bleef ik met de vraag achter – draaien al onze kopzorgen werkelijk om deze lichaamsbewegingen? Gaan al die tragedies, al die literaire werken, alleen maar hierover? Over wat elementaire dynamica?

‘Hoe was het voor jou? Oké?’

‘Super, dank je. Ik ga me in de badkamer wat opfrissen, goed?’

Toen ik terugkwam, lag de man al te slapen, waarbij hij de deken helemaal had ingepalmd. Ik durfde hem niet wakker te maken, dus dekte ik mezelf toe met een badhanddoek en doezelde weg. Mijn tengere lijfje had aan een badhanddoek eigenlijk meer dan genoeg.

’s Ochtends werd Vitalik als eerste wakker, gaf me overdreven zelfverzekerd een klap op de billen, maar vertrok toen zijn gezicht – wanneer een vrouw tweeënveertig kilo weegt, hoor je haar namelijk voorzichtig te slaan, en zijn de plekken die geschikt zijn voor een comfortabele klap eerder schaars – waarna hij meldde dat we die avond bij zijn moeder gingen eten.

Ik had geen boodschap aan zijn moeder, maar vond het wederom te gênant om te weigeren, zeker nadat hij beloofde om me meteen na het werk op te pikken. Wat ook gebeurde: stipt om zeven uur verscheen hij bij de uitgang, helemaal in feeststemming en met een weelderig boeket bloemen in de armen.

‘Zulke mooie rozen... Dank je! Weet je, niemand heeft ooit bloemen voor me gekocht.’

‘Ja, maar, hm, je begrijpt het verkeerd... Ik dacht, de bloemen zijn eigenlijk voor mijn moeder, we kunnen toch niet met lege handen aankomen.’

‘Ah, sorry, daar had ik niet aan gedacht.’

Zijn moeder had ons in de hal ontvangen, deelde komi-

sche roze pantoffels met witte stippen uit en vroeg ons verder te komen naar de keuken. Ze had al door wie ik was en wat ik voorstelde terwijl we nog door de gang liepen, want aan tafel was alles afgelopen. Met elk stukje taart dat ik met lange tanden at werden de lippen van de moeder steeds dunner, zag Vitalik er steeds bleker uit, en begonnen de stiltes in het gesprek werkelijk theatrale proporties aan te nemen.

‘Ach, u praat zo interessant, van dat Oekraïens. Komt u uit West-Oekraïne?’ vroeg ze in het Russisch.

‘Eigenlijk niet, ik ben afkomstig uit Donetsk. Als kind heb ik wel niet ver van Rivne gewoond, in Wolynië.’

‘Dat had ik wel door. Ach, voorzichtig, hij bijt!’ Ik kwam dichterbij de papegaaienkooi. ‘Hoe noemen de Hoetsoelen, dat bergvolkje, trouwens een papegaai? Een “kraaihaan” of zo? Vertelt u eens, hebben jullie ook een koe in uw dorp? En wat doen jullie er dan mee? Melken en zo?’

‘Dat niet. Ik bedoel, ja, een koe wordt gemolken, maar we hebben helemaal geen koe.’

‘Ik heb begrepen dat u niet bij uw ouders woont? Tast u maar lekker toe. Hier nog wat chocolaatjes, onze lieve Vitalik heeft die gekocht. Heb je vandaag het middageten overgeslagen? Je was zo laat, ik had je al om zeven uur verwacht. Ik maak me altijd zo’n zorgen wanneer hij te laat is, hij heeft namelijk een strikt eetschema. Ik zal u alles nog in detail uitleggen, maar hij mag absoluut geen opgewarmd voedsel eten, uitsluitend versbereide maaltijden. We bereiden het ontbijt, het middag- en het avondmaal telkens in kleine porties, ik zal u alle kookpotjes nog wel laten zien.’

Begrijp me niet verkeerd, maar ik ben daar weggelopen. Tijdens de zoveelste stilte ging ik van tafel, verontschuldigde me en vroeg waar het toilet was. En zodra ik het kleinste kamertje voorbij was gelopen, haastte ik me stilletjes, op de toppen van mijn tenen naar de voordeur. Ik vloog de straat op alsof iemand me achternazat, zonder op de lift te wachten, terwijl ik over vier traptreden tegelijk sprong. En

pas twee bushaltes verder had ik opeens in de gaten dat ik nog steeds met die roze pantoffels aan door de waterplassen beende.

Daar stond ik dan midden in een brede laan, staarde naar mijn voeten, en barstte in schaterlachen uit, tot ik de hik kreeg, tot er bellen uit mijn neus kwamen en er tranen over mijn wangen begonnen te rollen. Ik lachte zo hard als nooit tevoren, ik gierde als een krankzinnige, waarbij ik bijna ten hemel opsteeg van het gevoel van ongelooflijke, bovenmenselijke opluchting. Laten we afspreken dat dit telt als seks en een relatie, oké? Ook al was die relatie maar van korte duur, amper drie dagen, wie maalt daarom? Ik zou niet als een oude maagd sterven, ik had iets om over te vertellen mocht iemand ernaar vragen, of niet soms? Het was de moeder, ik zou alles op de moeder afschuiven. We waren voor elkaar gemaakt, maar zijn moeder was ertegen en ik, haha, nadat ik alles in overweging had genomen – help, ik kan niet meer – had besloten, hihi...

En terwijl ik daar bij die bushalte zat, begreep ik nog iets. Ik zou nooit, maar dan ook nooit meer teruggaan naar die supermarkt. Ik zou liever onder een brug slapen, ik zou overal lopend naartoe gaan, een nier verkopen desnoods, maar ik zou geen floormanager of caissière meer zijn, geen pallets meer uitladen en geen uniform meer aantrekken.

Had ik al laten vallen dat mijn familiewapen de spreuk ‘zeg nooit nooit’ zou moeten dragen?

*

Wanneer ik nu op die periode terugkijk, ben ik het meest verbaasd over het feit dat mijn oma zich nergens over verbaasde. Alle gebeurtenissen die nog zouden volgen aanvaardde ze als een objectief gegeven. Er was nooit onenigheid tussen ons, er werden mij nooit lastige vragen gesteld, geen adviezen opgedrongen. Zwijgzaam vernam ze het nieuws dat

ik nu werkloos was. Het korte relaas van mijn romantische geschiedenis ontving ze met een hoofdknikje. Thuis bleef alles bij het oude, behalve dan dat onze traditionele zondagse koolrolletjes naar dinsdag waren verplaatst.

Maar ik bleef rusteloos. Ik kon niet gaan zitten zonder meteen weer op te springen en ergens naartoe te gaan. Ik sliep niet, ik at niet, terwijl ik een tot dan toe onbekend gevoel probeerde te vatten – het gevoel van overlopende, uit alle voegen barstende energie. Mijn haar glansde, mijn vingertoppen brandden en het suisde in mijn oren. Ik had op het afgeleefde tapijt een paadje uitgesleten door steeds van de muur naar het raam te lopen.

Uiteindelijk brak er een moment aan waarop ik begreep dat ik er genoeg van had gekregen. Ik kon deze straat niet meer aanzien, al die natte omheiningen, ik stikte van het stof, ik had geen kracht om adem te halen, ik voelde iets tegen mijn borstkas drukken. Grauwe betonnen dozen achter mijn raam, grauwe voorbijgangers, alles grijs, net een oud decor dat helemaal onder het stof zat.

Ik legde al mijn geld bijeen en trok naar de enige kunstenaarswinkel van onze wijk. Tot mijn eigen verbazing kocht ik een dozijn penselen en een vol winkelmandje acrylverf. Wit, zilverkleurig, blauw, roze – alles wat er voorhanden was. Daarna liep ik een apotheek binnen en kocht er een fles medische alcohol.

Thuis trok ik haastig mijn jas uit en schopte mijn schoenen uit. Ik kon het me niet veroorloven om ook maar één seconde te verliezen, als een junkie die zijn volgende dosis drugs had gescoord. Nooit eerder had ik zo'n bezeten toestand meegemaakt, en nu had ik tijd noch behoefte om de oorzaak ervan te analyseren.

Ik gebruikte de alcohol om het raam te wassen, waarbij mijn handen en broek er ook helemaal onder kwamen te zitten. Ik had geen schilderspalet, maar wat maakte het uit? Ik perste de verf gul uit op een eetbord, een halve tube in één

keer, en begon het glas te beschilderen. Ik wist precies wat ik wilde, zonder daarbij enig idee te hebben hoe ik dat moest bereiken. Dat waren momenten van pure geestdrift en ongebreidelde inspiratie. Ik geloof dat ik aanvankelijk staand schilderde, iets later had ik uit twee stoelen een soort steiger in elkaar gestoken.

Ik schilderde de winter. Ik schilderde de vorst zoals ik me die uit mijn jeugd herinnerde. Ik schilderde onze Poolse zon die weerkaatste in het ijzige januariwater. Het raam schitterde van duizenden sneeuwvlokjes, de tekeningen overlaptten elkaar in een complex weefsel van onzichtbare lijnen. Ik kwam verf tekort, en voegde er zout, poeder en meel aan toe, ik had twee of drie gloeilampen kapotgeslagen en fijn gemalen, ik bediende me van een naald en een veer, ik ademde op het raam, en mijn adem bleef bevroren achter op het glas. Uren vlogen voorbij, en stap voor stap verdween de wereld buiten. De kamer vulde zich met een gloed die pijn deed aan de ogen, met witte, roze en rode opflakkingen.

‘Blijkbaar had het zo moeten zijn.’

‘Oma?’

Oma Olja stond achter me, met tranen die over haar wangen rolden.

‘Sta je daar al lang? En wat had zo moeten zijn?’

‘De appel valt niet ver van de boom... Jouw moeder borduurde, kind. Ze nam een naald vast – en weg was ze, als in een trance. Je kon tegen haar roepen, praten, er zou zelfs een brand pal voor haar neus kunnen beginnen – ze zou niet eens opkijken. Maar wat een resultaat! Ik had nooit zulke kunstwerkjes gezien, noch ervoor, noch erna. Je keek ernaar en zag één tekening, maar dan knipperde je met je ogen – en er kwam iets helemaal nieuws tevoorschijn...’

Ik hield mijn adem in, bang om ook maar een spier te vertrekken. Ik was ervan overtuigd dat oma mijn moeder nooit had ontmoet, ze praatte ook nooit over haar. Maar nu bleek dat ze haar wel had gekend, en zelfs goed had gekend?

‘Oma, je moet het me vertellen. Ik wil weten wie ze was, en hoe ze stierf. Dat recht heb ik.’

‘Ja, waarschijnlijk wel. Maar wat zou ik je kunnen vertellen, wat zou je kunnen begrijpen? Niemand begreep haar eigenlijk. Wij noemden haar “de Stundiste”, naar de oude Duitse protestanten in deze streek, ze leek ook in een eigen wereldje te leven, die Maria. Mijn Misko was helemaal niet voor haar gemaakt, niemand was voor haar gemaakt, als je erover nadenkt. Ikzelf zal je niet kunnen vertellen – niemand denk ik – wat haar in mijn zoon had aangetrokken, want ze waren elkaars complete tegenpolen... Zo’n zwijgzame meid, altijd in gedachten verzonken. Als je haar aansprak, dan reageerde ze wel, maar het leek alsof ze uit de verte naar je keek, als door een telescoop. En telkens weer zo verbaasd, alsof ze je voor het eerst zag.

Er werd zelfs in het dorp gediscussieerd over hoelang ze het samen zouden uithouden. Niemand gaf ze langer dan een maand. Maar het had dus zeven jaar geduurd. Jij was eigenlijk al best groot, je zou het je moeten herinneren. Je vader werkte toen als bewaker, dan moest hij om de drie dagen 24 uur op zijn werk zijn. En op een gegeven moment kwam hij thuis na zo’n dienst – maar je moeder was weg. Aanvankelijk had hij zich geen zorgen gemaakt, hij dacht dat ze even ergens buiten was. Wel vreemd dat ze hun dochter alleen thuis had gelaten en noch haar handtas, noch geld had meegenomen, maar misschien moest ze dringend even weg. Tegen de avond begonnen ze haar dan te zoeken, en werd ook de politie op de hoogte gebracht.

De politie arriveerde met een speurhond, en die hond had haar geur meteen opgevangen en volgde haar spoor van hun huis recht naar het veld. Buiten hun erf strekten zich meteen velden uit, en daar liep een onverharde weg door. Ze volgden die onverharde weg dus tot aan een kruispunt en bleven daar staan. Mais langs alle kanten zover het oog reikte, met alleen die twee vrijgemaakte paden, en daar waar ze splits-

ten, vonden ze pal in het midden restanten van een groot vuur. Iemand had er zo'n vuur gestookt dat de aarde tot een halve meter diep verschroeid was. Al bleef het onduidelijk wat daar precies verbrand werd en waarom.

Bij dat vuur liep het spoor dood. De hond had nog enkele cirkeltjes gelopen, en keerde terug met zijn staart tussen de benen. Ze hadden de as doorzocht – wat hadden ze ook verwacht daar te vinden? – maar zonder resultaat. Doodgewone as, niets bijzonders. Maar sindsdien had niemand jouw moeder ooit nog teruggezien. Een jaar later kregen we een verklaring van vermissing, en daarmee was de kous af. Jouw vader moest minstens acht keer op het politiebureau verschijnen, maar hij was die hele nacht op zijn werk geweest, en de camerabeelden toonden aan dat hij niet weg was geweest. Ik werd ook ondervraagd, en de burens, maar allemaal tevergeefs.

Ons werd het leven in het dorp sindsdien zuur gemaakt. Zo zijn de mensen nu eenmaal, ze roddelen graag, je kunt ze niet laten stoppen met praten. Eerst sisten ze ons dingen achter onze rug toe, later recht in ons gezicht, en op het laatst hadden ze ons huis in brand gestoken. Wat een geluk dat je vader nog wakker was, we renden naar buiten in de kleren die we aanhadden, droegen jou naar buiten, hadden onze papieren inderhaast meegenomen. Al onze spullen, al onze meubelen – alles was in die brand verloren gegaan. Het houten huisje stond in lichtervlaam, alsof het met benzine was overgoten, en brandde in enkele seconden tijd helemaal af.

Daarna scheidden onze wegen. Jij en je vader trokken naar Doebrovyski, Misko had daar werk gevonden, en ik naar hier, bij mijn zus. En verder, je weet toch hoe je vader is wanneer hij zich iets in zijn hoofd haalt. Hij schreef nooit, belde nooit, als was hij van de aardbodem verdwenen, en liet dus pas recent weer van zich horen met het verzoek om jou in huis te nemen.'

Oma zweeg, en ik zei ook niets.

‘Liefje, dat soort dingen raket je beter niet op. Wat geweest is, ligt nu achter ons. Maar weet je wat? Jouw moeder borduurde net zo, wit op wit. Hele kunstwerken, ze kwamen helemaal uit Kyiv en Lviv om die te zien, ze vlogen gewoon de deur uit. Ze waren net zo levendig als dit raam hier.’